

GENÇLERİN GELECEĞE HAZIRLANMASI VE MESLEKİ REHBERLİK

Doç. Dr. Süleyman Çetin ÖZOĞLU

İnsan geleceğini belirleyen bir çok kararlar vermek, planlar yapmak durumundadır. Her çocuk **büyüyünce** şunu olacağım, şunu yapacağım, şöyle olmak istiyorum diyerek büyümektedir. Her öğrenci okul bitince şunları şunları yapacağım gibi planlarından, düşüncelerinden, özlemlerinden söz eder. Bu düşüncelerin, emellerin, planların bir çoğu salt özlemleri içerir ve uygulama yönünden gerçekçi olmayacak biçimde ortaya konur. İnsan'ın geleceğe ilişkin düşüncelerinin, kararlarının tümünü uygulamaya koyması olanağı yoktur. Bunun içindir ki insanın geleceğe ait kararları, yaşamın belirli devrelerinde değişme ve gelişme durumunda kalır. Bir başka deyişle yeniden planlar yapma, kararlar verme durumunda kalır insan. Yaşamın belirli dönemlerinde çok az değişikliğe uğrayacak biçimde ve uygulama ömrü uzun kararlar almak, planlar yapmak gerekmektedir. Bu gereklilik insanın geleceğini düşünmesi, geleceğini planlaması anlamını da taşımaktadır. Geleceğini düşünmeyen, geleceğine ilişkin kararlar vermekten kaçınan veya veremeyen kişinin geleceği rastlantılara zorlamalara ve kendi dışında oluşmuş kararlara terkedilmiş gibi olur.

Gençlerin, geleceğe nasıl hazırlanmalıyım? biçiminde sordukları soru, bir başka deyişle geleceğe hazırlanma isteği, sağlıklı bir sorudur. Geleceğe hazırlanma ve yönelme sürekli bir özellik taşır. Zamanı gelince yaparım, hele bir günü gelsin, biçiminde bir düşünce veya tavır geleceğe hazırlanmayı rastlantılara, zorlamalara veya günlük, geçici kararlara bırakır. Geleceğe yönelme, geleceğe hazırlanma konusunda en önemli kararlardan birisi iş hayatını düşünerek bir meslek veya meslek yaşamı çizgisi seçmek kararıdır. Gençlerin iş ve eşlerini seçmelerine ilişkin kararları, onların tüm

yaşamını biçimlendirme durumundadır. Meslek seçme kararı yerinde ve zamanında olduğu oranda, genç geleceğe güvenle ve umutla bakabilmektedir.

Bilindiği gibi toplumda herkes bir işe sahip olma gereksinmesi içindedir. Genç yaşlarda bu gereksinme daha da şiddetle duyulur. Onun içindir ki lisenin son sınıfına geçmiş ve yüksek öğretime girme hazırlığı içinde olanların kendi aralarında ve büyükleri ile olan tartışmaları, hep meslek seçme, okul seçme üzerindedir. Bu dönemde "Acaba hangi fakülteye girsem? Girmek istediğime girebilirmiyim? İstedğim fakülteye girmek için ne yapmalıyım?" gibi sorular, aslında geleceğe hazırlanma, bir mesleğe, iş yaşamına girme, veya mesleğe sahip olma gereksinme ve endişelerinin en belirgin davranışlarıdır.

Gençlerin geleceğe hazırlanması, ana-babanın çocuklarını geleceğe yöneltme ve hazırlamaları büyük ölçüde "meslek seçimi" kavramı içinde yer alır ve bu kavramın işlemleriyle ilgilidir. Ana baba çocuklarına meslek seçmekten çok, çocuklarının meslek seçmelerine yardımcı olmalıdır. Gençlerin geleceğe yönelmelerinin, onların geleceğe hazırlanmalarının temelinde "Meslek Seçme" bulunduğu göre bu kavramı ve buna ilişkin işlemleri kısaca özetlemek gerekir.

Toplumda bir kimsenin yaptığı iş, veya onun mesleği, bize o kimse hakkında birçok bilgi vermektedir. Meslek, bir küme işten oluşmakla birlikte, bir kimseye yalnız geçim sağlayan işler kümesi değildir. Toplumda bir kimsenin yaşama biçimi ve toplumsal rollerini genellikle mesleği belirler. Meslek toplumsal bir kavram olarak bir yaşama ve davranış biçimidir. Meslek, genel olarak, çeşitli kuruluşlarda benzer pozisyonlardaki kişilerin yaptıkları benzer işlerin kümesi olarak tanımlanabilir. Meslek bireyin gelişiminde ve yaşamında en önemli yeri almaktadır. Öyleyse meslek seçme, bir ölçüde yaşam boyu yapılacak iş kümesine karar verme ve onun için hazırlanma olmaktadır.

Meslek seçme bütün bireyler için bir gereksinmedir. Acaba bir işe sahip olma, çalışma gereksinmesi nereden ortaya çıkmaktadır? Yapılan araştırmalar insanların yalnız kalmamak, başkaları ile birlikte olmak ve ilişki kurmak ve bir işle uğraşmak gibi kendi kendilerine doyum sağlama yönündeki nedenler yüzünden çalışmak gereksinmesi içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Meslek seçme insanların sevgi, başarı, takdir edilme, beğenilme, güvenlik, bir gruba ait olma, yönetme, yöneltme yeni bilgiler edinme ve öğrenme gibi temel gereksinmelerine doyum sağlamaktadır.

Meslek seçimi, belli bir yaşta belli bir zamanda verilen bir kararın sonucu olmamak durumundadır. Yani Üniversitelerarası giriş sınavı için başvuru belgesini doldurup belirli öğretim kuruluşlarını işaretleyerek seçenekleri sıralamak bir meslek seçme işlemi değildir. Bu, tek başına bir zorlama, özentî veya rastlantının sonucu olabilir. Meslek seçimi bireyin, gencin yaşamında, gelişmesinde bir dizi tercih, karar ve hazırlıkların sonucu olmaktadır. Meslek seçimi, mesleki davranışların gelişimi ile çok yakından ilgilidir.

Gençler öğrencilik yıllarında bir mesleğe yönelmek ve yöneldiği meslek alanına ve seçtiği mesleğe hazırlanmak durumundadırlar. Bu gereksinmenin en yoğun olduğu dönem lise yıllarıdır. Lise yıllarında genç, iş dünyasına hangi meslekle ve meslek yaşamı çizgisi ile gireceğinin kararını vermek ve uygun bir hazırlığa yönelmek durumuyla karşı karşıyadır. Bu bakımdan bu dönemde genç kendisi hakkındaki bir çok bilgileri toplamaya değerlendirmeye, toplumdaki mevcut veya gelecekte söz konusu olabilecek meslekleri, olanaklar çerçevesinde tanımaya ve kendisine en uygun mesleği seçme yönünde bir tavır kazanmaya gayret etmektedir. Bu gayretinin okulda desteklenmesi ve beslenmesi gerekir.

Lise öğrencisi genç, özellikle son sınıfta, bir yetişkin gibi hemen girmek üzere çeşitli mesleklerden birini seçme durumunda değildir ve eğitim de genci bu biçimde hazırlamamıştır. Lise öğrencisinin yaptığı iş, bir meslek tercihidir. Tercih belli bir mesleği veya meslekler grubunu daha olumlu değerlendirmektir. Seçme ise yaşam boyu eylem için özgürce ve gerçekçi olarak karar vermedir. Yani lise öğrencisinin tercihi ilerde seçim haline gelecektir. Bu ise öğrencinin kendisini tanımasıyla oluşacaktır.

Gençler kendileri için çok önemli olan bu meslek seçimi kararı döneminde, durumlarına en uygun kararı verebilmede birçok güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Bu güçlüklerin çözümünde ailenin çoğu kere olumlu katkılarda bulunmadığı, bulunamadığı araştırmalarla saptanmıştır. Nitekim bir kısım gençlerin lise döneminde bir çok nedenlerin sonucu meslek okullarında oluşları ve belli mesleklere hazırlanmaları onların isabetli meslek seçtiklerinin bir belirtisi olmaktan uzak kalabilmektedir.

Ayrıca, bir meslek alanına veya mesleğe yönelişin belirtisi olarak değerlendirilen yüksek öğretime - üniversiteye girişte de isabetli meslek seçiminin yapıldığını söylemek her zaman mümkün değildir. Zira hepimizin bildiği gibi gençlerin birçoğunun ülkemizde yüksek öğrenim için ilk tercihleri dışında başka fakültelere kaydoldukları bir gerçektir. Gençler tercihlerini özentî, zorlama, saygınlık ,prestij ve sosyal statü gibi kendilerinin dışında oluşan geçici etmenlere göre yapma durumunda olunca bu tercihler gerçekçi bir nitelikten uzak kalmaktadır. Kuşkusuz bu durum bireysel ve

toplumsal sorunlara da yol açmaktadır. Meslek seçiminin gencin yaşamındaki önemi büyük olduğu halde, gencin ömrünü geçireceği bir yaşam için karar vermesinde, gerekli hazırlığı yapmada, isabetli kararları vermede, yalnız kaldığını, yardım alamadığını görmekteyiz. Acaba eğitim programları ve okullar bu yardımı sağlayamazlar mı? Acaba meslek seçimi konusunda gençlerin başvurup yardım sağlayacağı yerler, kurumlar programlar var mıdır? Bu konulara ilişkin bilgileri gözden geçirmek yararlı olabilir.

Bilindiği gibi gençlerin yetiştirilmesini, geliştirilmesini ve topluma hazırlanmasını eğitimden, okuldan beklemekteyiz. Okul bilgi sağlama, yetenekleri geliştirme ve geleceğe yani mesleğe hazırlama gibi işleri yapma durumunda bırakılmıştır. Okullarda bilgi sağlama ve yetenekleri geliştirme amacıyla öğretime ağırlık verildiği bir gerçektir. Gençlerin kendilerini tanımalarına, sorunlarına yaklaşım çözümler bulmalarına, yani benliklerini geliştirmelerine yardım sağlayan hizmetler okullardaki rehberlik hizmetleridir. Bu rehberlik hizmetleri içinde gençlerin gelişmelerini, mesleki kavram ve davranışlar kazanmaları yönünde öğrencileri destekleyen hizmetlere Mesleki Rehberlik Hizmetleri demekteyiz. Mesleki Rehberlik gençlerin geleceğe, meslek ve iş kavramları içinde hazırlanmalarına yardım eden hizmetlerden oluşmaktadır. Mesleki Rehberlik hizmetlerinin okullardaki amacı, gençlerin kendilerine uygun meslek yaşamı biçimlendirmelerinde veya çizmelerinde onlara yardım etmek, ayrıca toplumsal ve ekonomik yaşamın uygun bir biçimde işlevini sürdürebilmesini, insan gücünün etkin bir düzeyde kullanılması yolu ile sağlamak ve desteklemektir. Yani Mesleki Rehberlik hizmetleri gencin kendisini iş ve meslek yaşamı çerçevesinde anlamasına, kabul etmesine ve bunun yanı sıra gencin toplumu, iş ve meslek yaşamı çerçevesinde anlamasına ve kabul etmesine, yardımcı amaçlamaktadır. Mesleki Rehberlik gencin benliğini mesleki gerçekler ve terimler çerçevesinde geliştirmesine yardımcı olmakta ,meslek yaşamı çizgisini oluştururken yapacağı tercihler, kararlar ve seçimler konusunda bilgiler sağlamaktadır. Gençlerin raslantı, zorlama ve özentisi gibi etmenlerden çok bilinçli bir şekilde mesleklere yönelmesine, onları tanımasına ve tercihler yapmasına yardım Mesleki Rehberlikte esas olmaktadır

Mesleki Rehberlik, yukarıda belirtildiği biçimde, okullarda öğretimden farklı hizmetleri içeriyor. Acaba gençler okulda veya okul dışında bu hizmetlerden nasıl yararlanabilirler? Mesleki Rehberlik acaba bir iş bulma veya işe yerleştirme hizmeti olarak düşünülebilir mi? Bu sorulara verilebilecek yanıtları şöyle özetlemek olasıdır:

Mesleki rehberlik gençlere iş bulan onları işe yerleştiren bir hizmet grubu değildir; bir iş bulma bürosu değildir. Mesleki Rehberlik hizmetleri gence, mesleki davranışlarını geliştirmesinde mes-

leki tercihler yapıp kararlar almasında bilgi vererek, meslekleri tanıtarak, kendisini tanımasına olanak sağlayarak yardımcı olur. Bu hizmetler çerçevesinde genç için mesleki kararlar verilmez. Gençlerin kendileri ve toplum ile ilgili gerçekleri görmesine yardımcı olunur, bilgi ve ortam sağlanır. Özellikle mesleki davranışların 'Araştırma Dönemi" diye adlandırılan gelişim döneminde gencin kendisini tanımasına ve ayrıca toplum ve olanaklar çerçevesinde meslekleri veya kariyer dediğimiz mesleklerin yaşam çizgilerini tanımasına yardım sağlamak çok büyük önem kazanmaktadır.

Şu anda Mesleki Rehberlik Hizmetleri genel hatlarıyla bazı okullarımızda rehberlik çalışmalarında ele alınmakta olup, okul dışında halen bu hizmetlerden söz etmek olanağı bulunmamaktadır. Meslek seçme durumunda olan bir genç, toplumumuzun koşulları ve kendi özellikleri açısından nasıl hareket etmelidir? Genç mesleki davranışlarının gelişmesi süreci içinde meslek seçimi durumuna geldiğinde genel olarak iki aşamadan geçer. İlk aşama, gencin kendisini belli bir meslekten çok, düşündüğü mesleği içeren bir alana yönlendmesidir. İkinci aşamada ise genç yöneldiği alanda, olanaklar elverdiğince ve gerçekçi bir biçimde, mevcut mesleklerden birisini tercih eder. Her iki aşamada da gencin kendisini özellikleri çerçevesinde tanımasının önemi büyüktür. Yeterlilik ve yetersizlikleri nelerdir? Buna yanıt arama durumundadır. Ayrıca her iki aşamada da verilecek kararları, yapılacak hazırlıkları etkileyen bir çok etmen vardır. Bunları iki ana grupta toplamak olasıdır: Gencin kendinden gelen etmenler, diğeri ise dış, toplumsal etmenlerdir. Gencin kendinden gelen etmenler, gencin kendisini tanımasını ön plana almaktadır. Genç, kendini yönetmekten, kendi yaşamından, birinci derecede kendisi sorumlu ve yetkili olma durumundadır.

Gencin hangi işlere, hangi mesleğe yani hangi mesleki yaşam çizgisine yatkın olduğu hakkında karar verirken bilmesi gereken özellikleri, yeterlilikleri vardır. Bunları rastlantılarla, zorlamalarla öğrenme ve kullanma, sağlıklı ve verimli bir yol değildir. Genç mesleğe yöneldiğinde yeteneklerini, kişiliğini, ilgilerini ve fiziki özelliklerini tanımada Mesleki Rehberlik Hizmetlerinden yararlanabilmelidir. Genel ve özel yeteneklerini, kişiliğinin belirli yönlerine ilişkin bazı özelliklerini standartlaştırılmış, psikolojik ölçme araçlarından edinilecek bilgilerle tanıması ve anlaması sağlanmalıdır. Bu bilgiler, girilmesi gereken mesleği belirlemekten çok hazırlanılacak ve girilecek mesleğe ilişkin olarak verilecek kararın gerçeklere uygunluğunu sağlarlar. Gencin, kendi özelliklerine, yeteneklerine ve mesleklerin niteliklerine ilişkin bilgileri, meslek seçiminde temel olması gereken etmenlerdir.

Kuşkusuz Mesleki Rehberlik gence kendisini tanımasında yardımcı bulduğu gibi gencin olanaklar elverdiğince toplumdaki meslekleri tanımasına da yardımcı olmaktadır. Bireyin tüm meslekleri tanıması olanağı bulunmadığı gibi ona tüm meslekleri tanıtmaya olanağı da yoktur. Bu nedendir ki gençlere yöneltilen meslek alanları hakkında bilgiler sağlanabilir ve temel özellikler çerçevesinde tanıtmaya yapılabilir, kaynaklar sağlanabilir. Ayrıca meslekleri nasıl tanıyabilecekleri hakkında gençlere bilgi ve kaynak sağlanabilir.

Mesleki Rehberlik hizmetlerinde meslekler gence genellikle şu gibi boyutlarda tanıtılmaktadır: O meslek alanının veya mesleğin iş ve çalışma koşulları, çalışanlarda aranan nitelikler, çalışanların yaptığı belli başlı işler, mesleğe hazırlanma, ilk işe giriş, meslek yaşamı çizgisinin (kariyer) özellikleri, kazanç durumu iş bulma olanağı, mesleğin gelişmesi ve geleceği, çalışanların sayısı ve örgütlenmeleri, gerektirdiği öğrenim ve yetenek düzeyi, öğrenim ve hizmet öncesi koşulları ve olanakları vb.

Mesleki Rehberliğin gencin belirli bir zamanda bir meslek seçmesine veya bir mesleğe girmesine yardımcı olmaktan çok gencin gelişme süreci içinde mesleki davranışlarını geliştirmesine yardımcı olduğu ve sürekli hizmetleri kapsadığı anlaşılmaktadır. Öyle ise Mesleki Rehberlik Hizmetleri, gencin üniversitelerarası giriş sınavı için başvuru formunu doldururken hemen yararlanabileceği bir hizmet olmaktan çok ,yüksek öğrenime, bir meslek alanına hazırlanmasında ve kendini hazırlamasında yararlanabileceği sürekli, sistematik hizmetlerdir. Mesleki Rehberlik, gencin geleceğe hazırlanması, meslek seçmesi işlemlerinde kendini tanıyıp önemli yaşam kararlarını, olanaklar elverdiğince rastlantılara bırakmadan bilinçli, sağlıklı ve gerçekçi biçimde oluşturmasına yardım eden profesyonel ve sistemli hizmetleri kapsamaktadır. Bir diğer deyişle gencin kendi geleceğini meslek terimleriyle düşünmesine, düşüncesini geliştirmesine yardımcı olan hizmetler, Mesleki Rehberlik Hizmetleri olmaktadır. Bir meslekte başarılı mutlu ve verimli olmak genel olarak bireyin yeteneklerine, becerilerine, ilgilerine, kişiliğine ve çalışma ortamına bağlı olduğuna göre, meslek seçecek kimsenin bu etmenleri bilmesi, tanıması ve kabul etmesi gereği açıktır. Bu konuda Mesleki Rehberlik Hizmetleri, gençlere ilk akla gelen yardım kaynağıdır.

Okullarımızda bu hizmetlere yer vermekle, orta öğretim - yüksek öğretim düzeylerindeki öğrenci akışında ve geçişinde karşılaştığımız sorunlara yanıtlar bulmak, ayrıca planlı kalkınma döneminde esas unsur olan insan gücü planlamasına ve yetiştirilmesine daha gerçekçi bir açıdan bakmak olanağına kavuşacağımız açıktır. Mesleğini isabetli ve gerçekçi bir biçimde seçebilen gençler mutlu ve başarılı oldukları kadar, toplum için verimli de olacaklardır.